

МАСОНСТВОТО И ВМРО МЕЃУ ДВЕТЕ СВЕТСКИ ВОЈНИ

Масонството ¹ според своите цели претставува идејно-морална организација со строги правила особено во чувањето на тајните и во пропагирањето на сопствените идеали. Тие идеали биле конципирани во облик на некои најопшти принципи и норми како што се: правдата, единството меѓу сите луѓе, слободата, итн. Пред крајот на XIX век масонството се интернационализирило, а меѓународната солидарност станала едно од основните обележја на масоните. Особено е значајно што "Великиот ориент на Франција" во 1877 година ја прогласил слободата на совеста наместо верувањето во господ, што било основна карактеристика на масонството во протестантските земји. Од тогаш масонството почнало да се разликува на дел кој е под влијание на Англија и дел кој е под влијание на Франција. По тоа разединување до конечна интеграција меѓу масонството никогаш не дошло.

Во многу земји масонството претставувало првостепен политички фактор. Поради тоа стекнувало бројни противници, особено меѓу новонастанатите движења или меѓу традиционалните државни институции. Во периодот меѓу двете светски војни најголеми противници на масонството биле комунистите, фашистите и Ватикан. Комунистите на постоењето на бројни масонски ложи низ целиот свет гледале како на една светска организација на империјализмот која влијае на политиката на поедини земји и која ги спречува врските на комунистите со тие земји. Фашистите на Италија и Германија на масонските ложи гледале како

---

¹ Масони или слободни ѕидари (од фр. franc maçon) се припадници на етичко движење кое во својот модерен облик се појавило во почетокот на XVIII век во Англија и Шкотска, па оттаму се проширило скоро по целиот свет. Масоните се организирани во тајни или полутајни друштва кои најчесто се нарекуваат "ложи". Првата "велика ложа" - која всушност претставува раководеен центар на масонството за една земја - настанала во Лондон со спојувањето на веќе постоечките ложи во 1717 година. Еден од најзначајните моменти за развојот на масонството било основањето на великата ложа во Франција во 1773 година која била наречена "Велики ориент". Политичка енциклопедија, Београд, 1975, с. 542.

на скривници во кои се маскираат нивните противници. Ватикан водел жестока борба против масонството поради неговото спротивставување на автократијата на црквата и поради тоа што масоните имале обреди и заколнувања кои црквата ги сметала за богохулство. Папата ги отстранил масоните од црквата и го прогласил масонството за смртен грев.²

Во земјите на Балканскиот полуостров масонството се појавило во текот на Првата светска војна. Бугарија влегла во Првата светска војна на страната на Централните сили со цел да ги поврати, според нејзиното тврдење, териториите изгубени на Берлинскиот конгрес 1878 година и со Букурешкиот договор 1913 година. Масонството преку Француската масонска ложа се појавило како тајна меѓународна организација која со моќен капитал ќе ги поддржува бугарските интереси на меѓународните средби. Во такви услови пред крајот на 1917 година под патронат на Великата ложа на Франција била основана Великата ложа на Бугарија (ВЛБ). Во исто време после Октомвриската револуција од 1917 година започнало и продирањето на комунистичкото движење, а тоа се спротивставувало на масонството во Бугарија. Поради тие причини до превратот на 9 јуни 1923 година ВЛБ успеала да создаде само 6 ложи со 334 члена. За време на владеењето на Демократскиот зговор од 1923 до 1931 година бројот на ложите се зголемил на 11 со 455 членови.³

Најпознати масонски ложи во Софија биле: ВЛБ, "Светлина", "Зарја" и "Сговор". Тие всушност влијаеле во насочувањето на политиката на Бугарија. Во провинцијата исто така постоеле масонски ложи и тоа во Дупница (денес Станке Димитров), Пловдив, Сливен, Јамбол, Бургас, Варна, Плевен и Русе. Во бугарските ложи членувале лекари, адвокати, трговци, офицери, писатели и други. Во секоја од бугарските влади постоеле министри членови на некоја од масонските ложи. Меѓу министрите масони биле: Ц. Бобошевски, Ј. Стоенчев, В. Молов, Г. Василев, К. Георгиев, П. Стојанов, А. Цанков, генералите Златев и Мидилев, Б. Филов, И. Попов, П. Габровски и други.⁴ Целите на бугарското масонство биле содржани во поддршката и помошта на бугарската влада во решавањето на бугарското национално прашање во зацртаните рамки на Санстефанска Бугарија. Централна улога во бугарското масонство имала ВЛБ. Таа како малобројна и елитна организација на сопствениците на крупниот капитал и со нив поврзаната интелигенција имала

² Димо Казасов, Бурни години 1918-1944, Софија, 1949, с. 465-470.

³ Величко Георгиев, Великата ложа на Бугарија и някои аспекти на националниот въпрос (1923-1931 г.). Военноисторически сборник (ВИС). Софија, 1984, бр.3, с. 22.

⁴ Димо Казасов, цит. труд, с. 471.

влијание во сите важни делови на политичкиот систем и активно учествувала во општествено-политичкиот живот.

Во македонската политичка емиграција и во македонското револуционерно движење во Бугарија масонството се вклучило преку Александар Протогеров кој тогаш бил член на ЦК на ВМРО и прв мајстор на ВЛБ.⁵ Освен А.Протогеров најпознати масони - Македонци биле: Георги Баждаров, Наум Томалевски, Васил Пундев, Кирил Прличев, Ефтим Спространов и други од протогеровистичкото крило на ВМРО. Од михајловистичката ВМРО масони биле: Јордан Чкатров, Јордан Ѓурков, Васил Василев, Симеон Ефтимов, Томо Карајовов, браќата Константин и Александар Станишеви и други. Без оглед што македонските масони седеле во исти масонски ложи, тие своите политички несогласувања често ги решавале преку лични пресметки и меѓусебно физичко истребување. Меѓусебното убивање на масоните од двете завојувани страни на ВМРО (протогеровистите и михајловистите) не можеле да го спречат ни раководителите на масонските ложи ниту владата иако во секоја влада учествувале и масоните. Во владата на А.Цанков имало пет масони, во Љапчевата шест, во владата на Малинов-Мушанов биле тројца, а во кабинетот на К.Георгиев имало седум масони. Министерот за внатрешни работи во тој кабинет генерал Мидилев бил голем мајстор, т.е. врховен началник на ложите во Бугарија.⁶

По завршувањето на Првата светска војна и по одржувањето на Версајскиот договор на кој биле санкционирани одлуките на Букурешкиот договор, односно кога распарчувањето на Македонија добило меѓународна "правна" верификација, македонските масони преку Великата ложа на Бугарија воспоставиле соработка со Француската масонска лига. Во исто време со помош и под влијание на ВЛБ била формирана Македонска парламентарна група во Народното собрание на Бугарија која имала полномоштво од ЦК на ВМРО.⁷ На тој начин бугарската влада, масонството во Бугарија и Француската масонска лига, вклучувајќи ги масоните од Македонија, го актуелизирале македонското прашање на меѓународните собири и го запознале светот дека на Балканот е извршена поделба на македонската етничка територија и на македонскиот народ. И покрај тоа што тие ги застапувале интересите

⁵ Александар Протогеров во редовното ѕидарство бил примен на 27 ноември 1914 година, а на 25 декември 1914 година постанал мајстор-ѕидар. На 14 септември 1921 година ВЛБ издала свидетелство на А.Протогеров дека тој постанал Прв мајстор што се дава на знаење на сите ложи во светот. Архив на Македонија (АМ), Микрофилм (МФ) 4250, фонд 1909, А.Протогеров, оп. 2, а.е. 4, л. 25.

⁶ Д.Казасов, цит. труд, с. 471.

⁷ Крсто Гергинов, Цочо Биљарски; Непубликувани документи за дейноста на ВМРО и Т.Александров (1922-1924). Известия на Военноисторическото научно дружество, Том 49, Софија, 1990, с. 202.

на Бугарија, односно се бореле за создавање на бугарска држава во рамките на прелиминарниот Санстефански договор и што не ја признавале посебноста на македонскиот народ, нарекувајќи го бугарски, тие сепак со поставувањето на македонското прашање придонеле да не се изврши асимилација и денационализација на македонскиот народ во Егејска Македонија, т.е. Грција и во Вардарска Македонија, односно Кралството на СХС.

Бугарската влада борејќи се за своите големодржавни интереси максимално го користела масонскиот печат за да ја докаже неправедноста на Нејскиот договор и страдањата на "бугарскиот" народ во Југославија и Грција. Од друга страна ВЛБ преземала бројни акции за прифаќање на бегалците од Егејска и Вардарска Македонија во Бугарија. Особено значајна активност на ВЛБ била во врска со ослободувањето на воените заробеници кои по завршувањето на Првата светска војна се нашле во заробеништво во сите земји на Антантата. Вкупно биле заробени 111.811 бугарски војници меѓу кои имало голем број Македонци доброволци и присилно мобилизирани во војната.⁸ Под името Бугари биле ослободувани и Македонци.

Поради тие причини на 16 јануари 1921 година ВЛБ одржала собрание на кое било основано Друштво за ослободување на бугарските заробеници и бил донесен Устав на друштвото. За претседател на Друштвото бил избран Димитар Мишев, а за секретар Трифон Трифонов, благајник бил д-р Д.Енчев, а членови на претседателството биле: полковник Димитар Аламанчев, П.Лобанов, П.Д.Крусов, Папанчев и Д. Лидси.⁹ Друштвото издавало и свој весник "Нашите пленници" на бугарски и на француски јазик.¹⁰

Прашањето на бегалците во Бугарија, исто така, предизвикало внимание и кај други бугарски масонски организации. На 24 октомври 1924 година за проблемот на бегалците се одржал состанок на Сојузниот совет на масонските ложи. На тоа заседание присуствувал и министерот Ј.Стоенчев кој во името на владата ги уверувал масонските раководители дека кабинетот на А.Цанков вложувал напори за населување на бегалците, но Бугарија не била во состојба да прими толку голема маса народ. Нужно било да се направи нешто за запирање на бегалскиот притисок, па затоа апелира за помош по тоа прашање и кон сидарското

⁸ Кесјковъ Б., Приносъ къмъ дипломатическата история на България 1878-1925, Т.1, София, 1925, с. 80-81.

⁹ Цочо Билярски; Дейноста на Димитър Мишев в заштита на българските военнопленници след Првата световна война. Военноисторически сборник, София, 1985, бр. 1, с. 144-153.

¹⁰ Георгиев В., Международни прояви на масонската Велика ложа на България (1918-1936), Исторически преглед, София, 1981, бр. 6, с. 6.

братство. На тој собир било решено д-р В.Руменов, член на Македонскиот национален комитет (МНК), да проучи какви можности има ВЛБ во странство за да го актуелизира бегалското прашање на "бугарскиот" народ и чистењето на териториите "откинати" од Бугарија со Нејскиот договор.¹¹ На тој состанок, покрај другото, била манифестирана соработката на бугарската влада, ВЛБ и македонските масони кои учествувајќи и во владата и во ВЛБ ги застапувале големобугарските интереси. Решавањето на македонското прашање го согледувале во рамките на една голема бугарска држава, т.е. во создавањето на Санстефанска Бугарија.

Бугарското масонство, особено ВЛБ, воспоставувало соработка и со други меѓународни организации согласно големодржавните интереси. Со таква цел на 28 септември 1924 година ВЛБ заедно со Воспитателниот институт "Зарја", организирале состанок на претставници на меѓународни организации и членови на владините партии. На тој состанок, меѓу другите, присуствувале: У.Дикинсон - претседател на комисијата на Меѓународниот сојуз на Друштвото на народите (ДН), Едуард Бејл - претседател на Балканскиот комитет во Лондон, А.Рамзе - секретар на Меѓународниот сојуз за пријателство и мир меѓу народите. Во своите изјави тие биле согласни со бугарските соговорници по прашањето за бегалците и малцинствата.¹² После тој состанок македонските масони преку ВЛБ, користејќи го масонското влијание во меѓународните институции, особено во ДН, се обиделе да ја поништата конвенцијата за иселувањето на "Бугарите" од Македонија и од Тракија под грчка власт. Тој документ го оцениле како акт на меѓународно насилство.¹³

Масонските ложи во Бугарија, особено ВЛБ, имале помош од владата на Демократскиот зговор и во многу меѓународни институции настапувале заедно. Имено, претседателот на владата А.Цанков, кој бил прв сидар во ВЛБ, ги обединувал интересите на државната политика и на ВЛБ.¹⁴ Освен владата, масонството го помагале и некои општествени организации како што биле Воспитателниот институт "Зарја", и особено Бугарската лига за заштита на правата на човекот и граѓанинот (БЛЗПЧГ) како и Друштвото на бугарските публицисти и писатели. На 2 март 1925 година ВЛБ, БЛЗПЧГ и владата на Цанков упатиле писмо

¹¹ Ц.Билиарски, цит. статија, с. 152-153.

¹² Д.Мишев, Истината за франкомасонството, Софија, 1927, с. 24, Ц. Билиарски, цит. статија, с. 152-153.

¹³ Д.Мишев, Конвенцијата за иселувањето. "Полетъ", Софија, 1924, бр. 39, с. 34.

¹⁴ В.Георгиев, цит. труд, с. 26.

до Француската лига за заштита на правата на човекот со молба таа од владата во Париз да издејствува Белград и Атина да ги почитуваат првата на "Бугарите" во Југославија и Грција.¹⁵

Меѓутоа, Великата југословенска ложа исто така била под влијание на Француската масонска организација. Прв мајстор на југословенската ложа бил кралот Александар Караѓорѓевиќ кој бил во блиски односи со француската влада. Учествувајќи заедно во Антантата тие како победници од Првата светска војна имале поинаков став по малцинското прашање. Имено, за нив македонското прашање било решено на тој начин што Вардарска Македонија ја прогласиле за Јужна Србија, а народот за "јужни - Срби". Поставувањето на прашањето за "бугарското", т.е. македонското малцинство го сметале за мешање во нивните внатрешни работи, а тие како победници тоа не го дозволувале.

Во таква состојба, во пролетта 1924 година владата на Цанков под влијание на Француската масонска лига ги започнала преговорите со Белград за подобрување на југословенско-бугарските односи. За таквите планови на владата на Народниот зговор македонските масони, како и ЦК на ВМРО, не биле консултирани, иако тие пружиле значаен придонес во деветојунскиот преврат и во формирањето на таа влада. Зближувањето на Кралството на СХС и Бугарија А.Протогерев и Тодор Александров го сметале како акт со кој се задржува статус - кво во однос на Македонија.

Во летото 1924 година познатиот масон професорот д-р Иван Георгов, кој бил близок со МНК, со знаење на ВЛБ, бил испратен во Женева каде што во името на МНК предал меморандум на ДН против асимилаторската и тоталитаристичката политика на владата на Кралството СХС, со молба ДН да влијае на државите победителки да го почитуваат Нејскиот договор и да ги исполнат клаузулите за малцинствата.¹⁶ Наскоро и ВМРО предало меморандум до ДН во кој бил опишан теророт и денационализацијата на "бугарското" население во Вардарска и Егејска Македонија и во кој се предлагала меѓународна анкета за положбата во Македонија. Освен тоа, ВМРО барала владите во Белград и во Атина да овозможат на "Бугарите" во Македонија да си изградат свои национални, т.е. бугарски институции. Со тоа се сакало Југославија да еволуира кон децентрализација и федерација. ВМРО, исто така, декларирала дека ќе го поддржи развојот на слободна Македонија во Југославија до колку таа би се конфедерирала со

¹⁵ Истото, с. 27.

¹⁶ Георгиев Иван, Да се разберемъ, в. "Отецъ Паисий", София, 1933, бр. 11 и 12, с. 269-270.

останатите балкански држави, а во таквата балканска конфедерација, Македонија да биде рамноправен член. Таква била програмата на ВМРО за разрешување на македонското прашање после откажувањето на Мајскиот манифест. Во нејзината разработка учествувале и македонските масони, членови на ВЛБ, како што биле: А.Протогеров, Г.Баждаров, К.Прличев, Н.Томалевски и други. Таа програма била поддржана и од ВЛБ.¹⁷

Противречностите и борбите што биле присутни во Демократскиот зговор, во Воениот сојуз и скоро во сите партии на власт, силно влијаеле таквата состојба да се пренесе и во ВМРО. Тоа довело до избувнување на долготрајното меѓусебно истребување во неа. Сигналот бил даден со наредбата на Иван Михајлов за убиството на членот на ЦК на ВМРО, А. Протогеров, на 7 јули 1928 година, со мотив дека тој бил виновен за убиството Т.Александров.¹⁸ До тој настан не се загрижувале за самоуништувачката состојба во ВМРО ниту владата, ниту пак било која од масонските ложи. По убиството на Протогеров во ВЛБ настапила тревога поради тоа што како жртва паднал нејзиниот прв велик мајстор. Веднаш потоа започнало меѓусебното истребување на македонските масони членови на ВЛБ и членови на ВМРО.¹⁹ На 28 септември 1928 година Е.Спространов со група слободни сидари на ВЛБ упатиле молба до Сојузниот совет на Великата ложа на Бугарија потпишана од И.Нелчинов, Е.Бодлев, Д.Антонов и Г.Кулишев со барање да се испита дали во заговорот против првиот велик мајстор на ВЛБ, генералот Протогеров, се замешани браќата сидари, Ј.Гурков, В.Василев, Ј.Чкатров, С.Ефтимов и Т.Карајовов, приврзаници на И.Михајлов.²⁰ До конкретни сознанија не се дошло бидејќи поголем број од масоните биле активни во општествено-политичкиот живот на земјата, а во исто време биле пристрасни кон некоја од фракциите на ВМРО.

Раководството на ВЛБ не било во состојба да ги прекине убиствата на ВМРО поради тоа што масонското братство не било единствено по тоа прашање. Имено, македонското масонство исто така било поделено на протогеровисти и михајловисти. Затоа масоните на ВЛБ побарале од БЛЗПЧГ да помогне во помирувањето на масоните од ВМРО. Во текот на јули 1929 година раководството на БЛЗПЧГ упатило резолуција

¹⁷ В.Георгиев, цит. труд, с. 29; La question Macédonienne et la situation en Macédoine. Memorandum présenté par L' Organisation Revolutionaire Interiére de Macédoine á la cénquiéme Asssemblée de la Societé Nations aux tous les pays - Macédoine, Août, 1924, с. X-XI.

¹⁸ В.Георгиев, цит. труд, с. 29.

¹⁹ Истото.

²⁰ В.Георгиев, Масонството в България, София, 1986, с. 248.

до владата на А.Љапчев во која барало да ги преземе сите законски мерки за прекинување на убиствата во ВМРО.²¹ Освен тоа, на големиот собир на ВЛБ во септември 1929 година била донесена одлука во членот 167 на Општите одредби на ВЛБ да се внесе специјална точка која ќе гласи: "Никој не може да биде примен за сидар... ако не е напoлно ослободен од било каква должност спрема институции или организации, ако не ги почитува целите и начините на дејствата и сидарските основни начела".²² Таквата одлука била донесена со цел да се почитуваат принципите меѓу масонските браќа, да се спречат меѓусебните убиства во ВМРО, кои особено се зголемиле по убиството на Протогеров.

Раздвоеноста меѓу струите на ВМРО била изразена и преку различните извори на финансии и друга поддршка. Протогеровистите примале финансиска помош од ВЛБ, од владата на Цанков и од југословенското министерство за надворешни работи, односно од нејзината разузнавачка служба. Главната врска со Белград се одржувала преку Лев Главинчев. Тие имале и сопствени изданија. Ги издавале весниците "Вардар" и "Македонска правда". Главни уредници им биле Кирил Прличев и Димитар Поп Ефтимов. Михајловистите пак најголемата финансиска помош ја добивале од данокот што го вовеле во Пиринска Македонија, од масонската ложа "Светлина", а подоцна и од владата на А.Љапчев. Оваа струја ги издавала весниците "Време", "Македонија" и "Слобода или смрт". Главни уредници им биле Георги Кулишев и Никола Коларов. Главни организатори на егзекуциите кај михајловистите биле Кирил Дрангов, а кај протогеровистите Лев Главинчев.²³

Во почетокот на триесетите години постоела опасност истребувањето на поистакнатите масони во ВМРО да предизвика распад на Демократскиот зговор под чие покровителство делувало масонството. Поради тоа раководството на ВЛБ подготвило упатство во кое се наредувало: "Ложите треба да преземат мерки за да се засили филозофско-етичката работа помеѓу браќата, да се култивираат во масонската братска трпеливост и да ги негуваат братските чувства... Сите "браќа" треба да се владеат согласно замислата "брат" и да не ја забораваат заклетвата што ја дале при примањето (во масонството - В.С.) со која се обврзуваат дека ќе притекнат на помош "брат за брат", за секого и во сите случаи".²⁴

²¹ В.Георгиев, Великата ложа на Билгария..., цит. труд, с. 30.

²² В.Георгиев, цит. труд, с. 30.

²³ АМ, нерегистриран материјал добиен од МВР. Павел Шатев, Сослушувањето во УДБ. Досие бр. 46, прилог 1, с. 44 и 45.

²⁴ В.Георгиев, цит. труд, с. 31.

Бидејќи и тој обид не вродил со резултат, следната акција ВЛБ ја презела заедно со владата. Големиот мајстор на ВЛБ, П.Мидилев, мисијата за помирување на протогеровистите и михајловистите ја започнал со организирање средби со нивните раководители. Од владата добил одобрение да им пренесе на двете струи на ВМРО да формираат свои самостојни институции, но да ги прекинат меѓусебните убиства и нападите преку печатот.²⁵ Пред крајот на јануари 1930 година П.Мидилев ги прекинал преговорите поради тоа што михајловистите останале при барањето за потполна капитулација на протогеровистите. Во март 1930 година, П.Мидилев заедно со раководството на Сојузот на резервните старешини, интервенирале кај претседателот на владата Љапчев по истото прашање. Љапчев ветил дека ќе преземе соодветни мерки за интернирање на поистакнатите раководители на ВМРО и дека ќе ги забрани весниците "Вардар" (на протогеровистите) и "Време" (на михајловистите).²⁶ Меѓутоа, на Мидилев веднаш му било јасно дека претседателот нема ништо да преземе поради блискоста со И.Михајлов.

На водечката улога на И.Михајлов се спротивставувале охридското и крушевското братство предводени од Наум Белев и Наум Томалевски²⁷ и Илинденската организација. Меѓутоа, другите организации од македонската емиграција особено МНК и младинската организација, отворено го поддржувале И.Михајлов во егзекуцијата над неговите противници. Поради опасноста да бидат ликвидирани, протогеровистите морале да емигрираат во странство. На тој начин ВМРО добила нов лидер, но не и авторитетен водач. Во исто време дефинитивно биле отфрлени заветите и револуционерните идеи на Г.Делчев, Д.Груев, Ѓ.Петров и другите првоапостоли на македонската ослободителна борба, па ВМРО од национално-ослободителна била претворена во емигрантско-терористичка организација.

Поврзаноста на владата на Љапчев со масонската организација, како и со ВМРО-михајловистичка и МНК особено дошла до израз во 1929 и 1930 година. Во тоа време во организација на ДН се подготвувала меѓународна конференција по прашањето за правата на националните малцинства. Се предвидувало конференцијата да се одржи во јули 1930 година во Женева. Бугарската влада во 1929 година ги започнала подготовките за на конференцијата да ја прикаже тешката положба на "бугарското" малцинство во Југославија, со цел да се анулира Неј-

²⁵ Истото.

²⁶ Истото.

²⁷ За убиствата на Н.Белев и Н.Томалевски види повеќе во Следъ злодейството, София, 1929.

скиот договор и да се овозможи враќање на македонските бегалци во Вардарска и Егејска Македонија. За тие цели Француската масонска лига требала да влијае во меѓународните институции, а бугарските масони и масоните од ВМРО и МНК да пронајдат и подготват луѓе во Вардарска Македонија кои во форма на "делегати од Јужна Србија" ќе ја прикажат обесправеноста и тешката положба на "бугарското малцинство" во Југославија. Во таа задача полна активност земала и владата на Љапчев.²⁸

После повеќемесечниот договор за избор, во втората половина на 1929 година било одлучено "бугарската делегација од јужна Србија" да биде составена од: Димитар Илиев, адвокат од Велес (учествувал во одбраната на судењето на студентите членови на ММТРО во Скопје во 1927 г.), Димитар Шалев, поранешен кмет на Скопје, симпатизер на ВМРО-михајловистичка и Глигор Анастасов, поранешен народен пратеник во парламентот на Кралството на СХС во Белград и член на ВМРО-михајловистичка.²⁹

Делегацијата имала задача на високите институции во Женева да ја прикаже тешката положба на "бугарското" малцинство во Југославија, особено во Вардарска Македонија. Подготовките започнале во куќата на Шалев во Скопје, продолжиле во бугарското претставништво во Белград, а се вршеле под раководство на Купузов, секретарот на претставништвото на Бугарија во Југославија. "Македонската делегација"³⁰ на чело со адвокатот Илиев повеќе пати патувала во Белград поради разни инструкции. Освен Купузов, со делегацијата работел и Велев, бугарски аташе за печат во Југославија, член на масонската ложа "Светлина" и близок пријател на Јордан Чкатров.³¹

Во почетокот на декември 1929 година на покана од Купузов, "македонската делегација" итно отпатувала во Белград. На средбата Купузов им предал неколку веќе подготвени елаборати на бугарски јазик. Потоа им рекол дека во Министерството за надворешни работи во Софија е подготвена петиција која тие ќе ја поднесат во Друштвото на народите, заедно со другите елаборати и кога ќе стигнат во Женева да се јават во редакцијата на весникот *La Macedoine* (Македонија), на Симеон Ефтимов, познат масон и михајловист. Освен инструкциите, делегацијата добила од Купузов 900 долари. Во Женева ги дочекал Симеон Ефтимов, кој им обезбедил луксузни апартаменти и материјална

²⁸ М.Брашиќ: Бугарска под црном руком македонског комитета, Београд, 1933, с.8.

²⁹ Истото.

³⁰ За пробугарскиот карактер на мисијата на Д.Шалев, Г.Атанасов и Д.Илиев и за петицијата поднесена во Друштвото на народите во Женева, види повеќе кај Војо Д.Кушевски, Мисијата на Шалев, Анастасов и Илиев во Женева (I и II дел), Историја, Скопје, бр.2 (1981) и бр.1 (1982).

³¹ Истото, с. 10-12.

помош од 1500 швајцарски франци. На Малцинскиот отсек на Друштвото на народите ја предале петицијата, која пред тоа ја потпишале во името на "бугарскиот народ во Јужна Србија".³²

Освен признавањето на "бугарскиот" национален карактер на населението, во петицијата се барало враќање на македонските емигранти, отварање на бугарски училишта, амнестија на политичките осуденици и формирање на една комисија на Друштвото на народите во Македонија да го контролира извршувањето на одредбите на договорот за заштита на националните малцинства.³³ Петицијата оставила силен впечаток во Друштвото на народите и мошне неповолно се коментирал српскиот режим во Вардарска Македонија.

Меѓутоа, петицијата официјално не била усвоена, а конференцијата била одложена за октомври истата година, што во меѓувреме довело до несогласување меѓу делегатите, па Илиев заминал за Софија за примање нови инструкции. Тоа било желба и прилика на Илиев лично да се запознае со наредбодавците. По доаѓањето во Софија прво се запознал со големиот мајстор Јордан Чкатров, со масонот Јордан Ѓурков и со членовите на тогашниот ЦК на ВМРО-михајловистичка Владимир Куртев и Георги Настев, а потоа бил примен во домот на Иван Михајлов. Исто така, му била организирана средба и со раководството на МНК, претседателот д-р Константин Станишев, заменикот, адвокатот Георги Кондов и секретарот Васил Василев, како и со останатите членови на управата на МНК. Покрај наведениве, се сретнал со најодговорните луѓе од младинската организација и организацијата Илинден.³⁴

При средбата во МНК, во присуство на Илиев, секретаро В.Василев го известил Ј.Чкатров дека лично претседателот Љапчев му рекол дека и за второто полугодие Македонскиот комитет добил 6 милиони лева за дејноста во Југославија и 2 милиони лева за Грција.³⁵ Со тие средства се финансирале атентатите и другите вооружени акции кои михајловистите ги спроведувале во Вардарска и Егејска Македонија.

Покрај наведениве, најзанимливи средби адвокатот Илиев имал со претседателот на министерскиот совет Андреј Љапчев и со неговото високопреосвештенство митрополитот на бугарската црква г. Стефан. Претседателот Љапчев го запознал Илиев со настојувањата на владата да ја присоедини Македонија кон Бугарија, но во тоа многу му пречеле соседните земји, па ете на тој начин со помош на Илиев и другите такви

³² Истото, с. 28.

³³ Весник "Македонија", Софија, 18.XI.1930 год.

³⁴ М.Брашиќ, Бугарска под црном руком македонског комитета. Београд, 1933, с. 35-36.

³⁵ Истото, с. 46.

дејци владата се борела за "бугарскиот" народ во Македонија.³⁶ Митрополитот Стефан му рекол дека тие мораат да го продолжат големото дело на Егзархијата и со божја милост побарал распад на Југославија и присоединување на Македонија кон Бугарија. Притоа, тој му изјавил: "Затоа на Бугарија и треба помош од југословенските поданици, како што сте вие, а кога еднаш нашите свештеници ќе влезат во Македонија ќе мора да работат по истите методи како што работела Егзархијата. Ако тие идеи не можат да се спроведат во Југославија, тогаш треба да се делува од странство, пропагирајќи ги пред целиот свет правата на Бугарите во Македонија, бидејќи територијално малата Бугарија без Македонија е мртва".³⁷ Неколку дена после средбата со претседателот Љапчев и митрополитот Стефан, адвокатот Илиев, со големи финансиски средства повторно заминал во Женева.

Во Женева, делегатот Илиев веднаш сдржал средба со Шалев, Анастасов и Ефтимов во редакцијата "La Macédoine". Илиев ги информирал за неговите средби и задачи што ги добил во Бугарија, а потоа направиле заеднички план за настапот на конгресот за малцинствата. Меѓутоа, конгресот ги отфрлил петицијата и елаборатите на "бугарската делегација од Јужна Србија", затоа што не располагале со полномоштво од народот чии интереси ги застапувале. На тој начин пропаднала оваа иницијатива на ВЛБ, масоните на ВМРО-михајловистичка, МНК и на бугарската влада.^{37a}

Бугарската влада и ВЛБ особено биле заинтересирани за формирање Балканска федерација, затоа што верувале дека на тој начин ќе биде решен бугарскиот малцински проблем и ќе бидат анулирани Нејските одлуки. Поради тие причини, а особено со цел да се заштити "бугарштината", во Југославија и Грција, во октомври 1930 година видниот масон Д.Мишев и кандидатот за масон Б.Петков објавиле на француски јазик специјална брошура под наслов: "Балканската федерација - создавање, развоток и актуелни перспективи" која била вратена на делегатите и гостите на Првата Балканска конференција во Атина 1930 година. Во неа била содржана позицијата на бугарската делегација и на широко се разјаснувала идејата за балканската федерација. Перспективите се објаснувале со анулирањето на договорите кои ја распарчиле "бугарската" територија. До колку тоа не било можно да се направи, во брошурата авторите барале да се признаат правата на

³⁶ Истото, с. 47.

³⁷ Истото.

^{37a} Заради несогласување со своите колеги, Д.Илиев ја напуштил делегацијата, се вратил во Кралството на Југославија и целата мисија на делегацијата ја предал на југословенските полициски власти (М.Брашиќ, Бугарска... цит. брошура).

"бугарското" малцинство. Истите идеи ги застапувала и владата на А.Љапчев.³⁸

Идејата за Балканската федерација масоните на ВЛБ уште појасно ја изразиле на Втората балканска конференција во Цариград во октомври 1931 година. Во мемоарот на ВЛБ до конференцијата, потпишан од претседателот на делегацијата Д.Мишев, меѓу другото, пишувало: "Бугарската народносна група изјавува пред сите и највисоките, дека Бугарите, верни на традициите и на својата историја, сакаат да се договорот, зближат и федерираат со балканските народи... Во таа федерација да учествуваат сите балкански држави без исклучок". Но, за да може таа идеја да се оствари било неопходно: "Слободно изразено општествено мнение во секоја поединечна балканска држава во полза на федерацијата, да се дадат безусловно на народносните малцинства автономните верски, училишни и права на јазик, предвидени во договорите за чија примена се задолжиле потписниците". Со тој мемоар се предвидувало организирање слободен плебисцит под контрола на ДН, за да се сознае народносната и верската свест на малцинствата кои биле присоединети со договорите кон една или друга балканска држава.³⁹ Наведениов документ бил насловен како "Мемоар на бугарската народност", па од тие позиции се развивале натамошните активности на делегацијата на ВЛБ на втората конференција за Балканска федерација. Останатите балкански држави ја отфрлиле таквата идеја на ВЛБ и на бугарската влада.

По неуспешниот обид да се создаде Балканска федерација Великата ложа на Франција (ВЛФ) во 1931 година преземала иницијатива за зближување на ВЛБ и Великата ложа на Југославија (ВЛЈ). Таа мисија ВЛФ ја доверила на својот голем мајстор Алберт Лантоан. Тој предложил да се сретнат тричлени делегации на ВЛБ и ВЛЈ и тоа составени од највисоки членови на двете масонски централи и периодично да одржуваат средби како би се забрзало бугарско-југословенското зближување.⁴⁰ Намерата на ВЛБ и ВЛЈ, односно зближувањето на Бугарија и Југославија било прекинато со учеството на михајловистите во атентатот на кралот Александар во Марсеј во 1934 година.

³⁸ Michev D., B.Petkov, La fédération balkanique. Origine, développement et perspectives actuelles, Sophia, 1930, p. 27-33.

³⁹ В.Георгиев, Великата ложа на Бугарија... цит. труд, с. 35.

⁴⁰ Lantoine, A., L'abdication du soleil (Notes d'un voyage aux pays balkaniques), Paris, 1932, p. 73-119.